

Slikovnica na narječju kao oblik njegovanja usmene zavičajne baštine

Metikos, Magdalena

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:056135>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-24**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

MAGDALENA METIKOS
SLIKOVNICA NA NARJEČJU KAO OBLIK NJEGOVANJA
USMENE ZAVIČAJNE BAŠTINE

Diplomski rad

Pula, rujan, 2023.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

MAGDALENA METIKOS

**SLIKOVNICA NA NARJEČJU KAO OBLIK NJEGOVANJA
USMENE ZAVIČAJNE BAŠTINE**

Diplomski rad

JMBAG: 0145023745 (19-OD)

Studijski smjer: Sveučilišni diplomski studij Rani i predškolski odgoj i obrazovanje

Predmet: Dramatizacija i interpretativno izvođenje djela iz dječje književnosti

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Filologija

Znanstvena grana: Teorija i povijest književnosti

Mentor: izv. prof. dr. sc. Vjekoslava Jurdana

Pula, rujan, 2023.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani _____, kandidat za magistra _____ovime izjavljujem da je ovaj Diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Diplomskog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, _____, _____ godine

IZJAVA
o korištenju autorskog djela

Ja, _____ dajem odobrenje Sveučilištu
Jurja Dobrile

u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj diplomski rad pod nazivom

_____ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis

ZAHVALA

Želim zahvaliti svojim roditeljima koji su mi pokazali da se upornost uvijek isplati i da se kroz život treba boriti kako bi se došlo do željenog cilja. Bila sam tvrdoglava, uporna i *uvijek kontra*, kako ja to kažem, ali ovaj put se sve to isplatilo.

Najveća zahvala ide mom suprugu koji mi je pružio veliku podršku tijekom studiranja. Hvala mu što me tješio i bodrio kada je bilo najteže.

Veliko hvala mojoj djeci, Davidu (15 god.), Sari (13 god.) i Natali (2,9 god.) što su bili strpljivi i obzirni tijekom mog studiranja. Hvala vam što ste u meni potakli snagu koju samo majke imaju.

Posebne zahvale upućujem profesoricu i mentorici izv. prof. dr. sc. Vjekoslavi Jurdani što mi je omogućila pisanje diplomskog rada na temu njene slikovnice. Najviše zahvaljujem što me prepoznala u onoj zadnjoj klupi, što mi je dala vjetar u leđa kad sam mislila da nešto ne mogu i što je u meni prepoznala ono što nitko do sada nije. Hvala Vam na toplim riječima.

SADRŽAJ

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI.....	3
-------------------------------------	---

IZJAVA O KORIŠTENJU AUTORSKOG DJELA.....	4
ZAHVALA.....	5
1. UVOD.....	7
2. SLIKOVNICA KAO GLAVNA VRSTA DJEČJE KNJIŽEVNOSTI.....	8
3. <i>TONČIĆ PETEŠIĆ</i> - NJEGOV PUT U STVARNOME SVIJETU.....	10
4. <i>TONČIĆ PETEŠIĆ</i> SLIKOVNICA NAPISANA NA ČAKAVSKOM NARJEČJU.....	12
5. ANALIZA KNJIŽEVNOG DJELA - <i>TONČIĆ PETEŠIĆ</i>	20
6. GOVORNA INTERPRETACIJA SLIKOVNICE NA ČAKAVSKOM NARJEČJU.....	28
6.1. Književni susret prvašića Osnovne škole Veli Vrh i <i>Tončića Petešića</i>	31
7. DRAMATIZACIJA SLIKOVNICE NA ČAKAVSKOM NARJEČJU.....	33
7.1. Dramatizacija slikovnice na čakavskom narječju u odgojno-obrazovnoj ustanovi.....	36
ZAKLJUČAK.....	53
SAŽETAK.....	55
SUMMARY.....	57
LITERATURA.....	58
POPIS FOTOGRAFIJA.....	60

1. UVOD

Slikovnica kao prva knjiga u životu djeteta ima vrlo veliko značenje za cjelokupan razvoj djeteta kao osobe. Stoga je vrlo važno odabrati pravu, kvalitetnu slikovnicu, kako u odgojno-obrazovnom smislu, tako i u književno-umjetničkom aspektu. O

slikovnici je napisano mnogo radova, ima i stručnih i znanstvenih knjiga o toj temi. Stručnjaci iz različitih područja prikazuju i analiziraju slikovnicu, ističući pojedine njezine elemente.

Tema ovog rada je slikovnica na narječju kao primjer njegovanja usmene zavičajne baštine. U tom okviru, u istraživanju, pregledana je prethodna spomenuta opća, znanstvena i stručna literatura o slikovnici kao književnoj vrsti, no o slikovnici na narječju, posebice kao primjer njegovanja zavičajnosti, zapravo, nije pronađen neki konkretniji, relevantniji izvor.

Kako bi se odgovorilo na temeljna pitanja ovoga rada, a to su:

1. Slikovnica kao glavna vrsta dječje književnosti
2. Slikovnica napisana na čakavskom narječju
3. Slikovnica kao primjer njegovanja usmene zavičajne baštine
4. Dramatizacija i scenska interpretacija slikovnice na čakavskom narječju.

Odabrana je slikovnica *Tončić Petešić*. Ta je slikovnica odabrana jer je u dječjim vrtićima, kao i među mlađom djecom vrlo popularna, a i od strane stručnjaka je ocijenjena kao vrlo kvalitetan primjer dječje slikovnice, i to na čakavskom narječju.

K tome, slikovnica je već pri objavljivanju dramatizirana pa uz nju postoji i audio CD sa snimkom školske dramske predstave. Štoviše, slikovnica je odabrana za premijernu predstavu u Gradskom kazalištu lutaka u Rijeci gdje se izvodi s velikim uspjehom.

2. SLIKOVNICA KAO GLAVNA VRSTA DJEČJE KNJIŽEVNOSTI

Po definiciji Milana Crnkovića (1986: 5-6), dječja književnost je poseban dio književnosti koji obuhvaća djela što po tematici i formi odgovaraju dječjoj dobi te su svjesno ili nesvjesno namijenjena djeci ili su tokom vremena postala prikladna za dječju dob. Iako pojedini autori podupiru navedenu tvrdnju, Marijana Hameršak i

Dubravka Zima (2015: 13) ističu kako ne postoji jednostavna i konačna definicija dječje književnosti jer je dječja književnost podložna promjenama a promjene ovise o samoj djeci, njihovoj dobi, razvoju i općenito razumijevanju književne riječi. Ona po svojoj tematici mora osvojiti dijete i privući djetetov interes a njen izraz ne bi smio nadilaziti mogućnosti dječje percepcije. Milan Crnković (1986: 8-9) ističe kako bi slikovnici trebalo dati prvo mjesto u izučavanju dječje književnosti s obzirom da upravo ona predstavlja prvu knjigu koje dijete dobiva u ruke te je kao takva namijenjena djeci od najranije dobi. Prema definiciji koju navodi Branka Hlevnjak (2000: 7), slikovnica je zbir malenih slika, tj. ilustracija koje određuju slikovnicu i daju joj karakter. Ona djeluje stvaranjem tekstualne i likovne slikovničke razine. Ilustrator tekstu u slikovnici daje posebnu notu. On slušajući prozu ili poeziju, slikovnicu prosvjetljuje slikom i tumači je na svoj način. Autorice Marijana Hameršak i Dubravka Zima (2015: 164) prema Barbari Bader, ističu, da je slikovnica tekst, ilustracija i cjelokupni dizajn, ona je proizvodni i komercijalni predmet, socijalni, kulturalni i povijesni dokument, i naposljetku, djetetovo iskustvo. Uzimajući u obzir da je slikovnica poticajni materijal, ona treba biti kvalitetna, odgojno-obrazovno i umjetnički vrijedna.

Dijete je samo po sebi biološko, socijalno i spoznajno biće, te je dužnost odgojitelja poticati taj urođeni potencijal. U odgojno-obrazovnom radu odgojitelji često biraju upravo slikovnice kao glavni materijal za čitanje jer su bliske djetetu, dijete ih razumije, lako ih pamte, a slike u slikovnici pobuđuju dječju maštu i razvijaju kreativnost. Čitanjem dopuštamo djetetu da uroni u svijet koji je njemu svojstven i zanimljiv, koji mu nudi neke nove spoznaje i izazove. Dijete je uz slikovnicu slobodno, pa kao takva književna riječ ima veliki utjecaj na dijete kako za fizički tako i za kognitivni razvoj. Uz primjerenu slikovnicu kao književnu vrstu dijete brže uči, razvija pažnju, pamćenje i logičko zaključivanje. Uzimajući u obzir sve navedeno, čitanje ne treba uzimati zdravo za gotovo, već se čitanju kao prenošenju književne poruke najmlađima koji još ne mogu samostalno čitati treba u potpunosti posvetiti. Takvo čitanje kao prenošenje i susret s primateljem književne poruke iziskuje puno truda, rada i usavršavanja kako bi se, onomu komu se čita, što bolje prenijela književna poruka odabranog književnog djela. Upravo je zadaća odgojitelja da djetetu prenese tekst koji će ga okupirati, uputiti i motivirati te mu omogućiti neke nove načine za stvaranje i izražavanje vlastitih (su) stvaralačkih sposobnosti.

3. TONČIĆ PETEŠIĆ - NJEGOV PUT U STVARNOME SVIJETU

Slikovnica *Tončić Petešić*, objavljena 2017. godine, djelo je autorice Vjekoslave Jurdane. Navedena autorica rođena je 1967. godine u Rijeci gdje je, na riječkome Filozofskom fakultetu, završila studij južnoslavenskih jezika i književnosti. Napisala je pjesme na čakavskom jeziku i standardu a mnoge od njih tiskane su u skupnim zbirkama. Treću samostalnu pjesničku zbirku pod naslovom *Košuta i jelin*

(breviarium poetica) autorica je objavila 2022. godine. Dugi niz godina radila je kao profesorica hrvatskog jezika i voditeljica izvannastavnih aktivnosti u području dramskog i literarnog stvaralaštva u nekoliko osnovnih škola diljem Istre i Hrvatskog primorja. Za taj svoj rad višestruko je nagrađivana od strane struke i društvene zajednice. Godine 2016. Vjekoslava Jurdana dobila je državnu nagradu *Ivan Filipović* za njegovanje zavičajne i dijalektalne čakavske baštine, i to u području stručnog i znanstvenog rada. Njezin autorski tekst *Tončić Petešić* objavljen je 2017. godine u obliku slikovnice koju je ilustrirao Radovan Kunić, a grafički oblikovao Ranko Žilić. Slikovnicu su objavile Ustanova *Ivan Matetić Ronjgov, Viškovo-Ronjgi; Naklada Kvarner, Novi Vinodolski i Katedra Čakavskog sabora Lovran*. Uz slikovnicu u kojoj je Rječnik, priložen je i CD *Tončić Petešić* s audio-snimkom lutkarske predstave koju su ostvarili učenici Lutkarske družine OŠ Viktora Cara Emina Lovran, područne škole *Eugen Kumičić Mošćenička Draga*. S tekstom o Tončiću nastupili su na školskom natjecanju *Lidrano*. Godine 2017. slikovnica je vrlo uspješno promovirana na međunarodnom Festivalu dječje knjige *Monte Librić* u Puli gdje su studenti Akademije za umjetnost i kulturu iz Osijeka (studij glume i lutkarstva) *Tončića* prikazali u obliku kratke predstave i interaktivne komunikacije s dječjom publikom. Iste 2017. godine, dr. sc. Sanja Grakalić Plenković napisala je opširnu stručnu recenziju te slikovnice koja je pod naslovom *Topla priča koja poziva na igru, čitanje, recitiranje, dramatizaciju...* objavljena u časopisu „*Književnost i dijete*, 2 (2017), str. 81-84.

Vjekoslava Jurdana je kao autorica o svojoj slikovnici govorila u mnogobrojnim susretima s djecom, kao i u mnogim medijskim istupima. Posebno se izdvajaju susreti s djecom u Dječjem vrtiću Rijeka - CPO Zamet te u Prvoj osnovnoj katoličkoj školi u Gradu Zagrebu. Godine 2021. slikovnicu je na engleskom jeziku predstavio Alen Klančar, mag. prim. educ. u programu međunarodne Ljetne škole dječje književnosti na Sveučilištu u Antwerpenu. U sklopu *Big International Picture Book Session* u kojem su prijavljeni sudionici imali čast i priliku predstaviti jednu slikovnicu iz svoje zemlje, sudjelovalo je niz predavača iz raznih dijelova svijeta. Alen Klančar odabrao je, kao hrvatski predstavnik, slikovnicu *Tončić Petešić*, autorice Vjekoslave Jurdane čiji je naslov sam preveo na engleski jezik kao *Tonchy the Little Chick*. Cijelo predstavljanje uz Power Point prezentaciju bilo je, dakako, na engleskom jeziku. U kazališnoj 2022./2023. sezoni Gradsko kazalište lutaka u Rijeci odabralo je upravo slikovnicu *Tončić Petešić* za uprizorenje (premijernu predstavu). Povodom predstave *Tončić Petešić*, 24. studenoga 2022. godine, održan je u Dječjoj kući u Rijeci

*Tematski razgovor s publikom: Kako nastaje predstava - od slikovnice do inscenacije - **Tončić Petešić** u nastajanju.* Sudionici događaja bili su članovi autorske i glumačke ekipe predstave, i to autorica slikovnice *Tončić Petešić* Vjekoslava Jurdana, autorica dramskog teksta Vedrana Balen Spinčić, redatelj Serđo Dlačić, ilustrator slikovnice i scenograf Radovan Kunić te glumac-lutkar Alex Đaković, a razgovor je moderirala profesorica s Učiteljskog fakulteta u Rijeci Maja Verdonik. Slikovnica o Tončiću u Gradskom kazalištu lutaka Rijeka oblikovana je u Ciklusu pričopredstava, a u okviru pripovjednog kazališta na temu zavičajne baštine. Premijera predstave *Tončić Petešić* održana je u petak 26. svibnja 2023. godine. Nakon premijere predstava se redovito prikazuje u kazalištu, i to uz veliko zanimanje i posjećenost publike. I odrasli i djeca rado dolaze na predstave. Osim u kazalištu, predstava je u ranom ljetnom razdoblju uspješno prikazana i na Kastafskom kulturnom letu u Kastvu, zatim na otocima Lošinju, Cresu i Krku. O predstavi su izvijestili mnogi mediji, među njima i *Novi list, Glas Istre, La Voce del popolo.*

4. TONČIĆ PETEŠIĆ SLIKOVNICA NAPISANA NA ČAKAVSKOM NARJEČJU

Tekst u slikovnici *Tončić Petešić*, autorica Vjekoslava Jurdana napisala je u formi dijalektalne poezije, kojom autorica neposredno iznosi misli, osjeća je i doživljava, svoje pjesničko *ja*, a s obzirom da je pisana na čakavskom narječju može se zaključiti da autorica piše o svom zavičaju, mjestu gdje je odrasla i provela najljepše godine svog djetinjstva. Mnogi autori poezije pišu upravo o svome zavičaju od kojih se izdvajaju Dobriša Cesarić, Vesna Parun, Dragutin Tadijanović te Grigor Vitez. Nadalje, posebno se izdvaja Drago Gervais, koji poeziju piše na čakavskom

narječju a teme su mu upravo o djetinjstvu, uključujući u svoje tekstove *noniće*, mačku, oblake, kuhinju, pripremu jela, te mnoga druga obilježja jednog starinskog života i bezbrižnog odrastanja. Lirskom poezijom autori, na jedan topao i emotivan način izražavaju doživljaj života i svijeta ali i samoga sebe u tom svijetu. No, poezija kao takva, nije biografija autora, već je kristalizacija pjesnikovog subjektivnog duhovnog iskustva, kao i viđenja onog što su doživjeli. Ona u sebi sadržava prošlost, sadašnjost i budućnost baš kao i slikovnica *Tončić Petešić*. Naime, ako govorimo o temi navedene slikovnice, jasno se prikazuje Tončićevo odrastanje. Da je Tončić mali, pokazuju nam riječi njegovog oca, Zvane Peteha:

Njegov otac,

Zvane peteh

mu j' špjegal:

Tončić,

lepi moj otročić!

Komać si minji

petešić.

Kada kukuriče peteh,

to ni za smeh.

Na kraju slikovnice Tončić se prikazuje kao odrastao:

A od Tončića

petešića

zirasal

je Tone

peteh.

Velik i lep

kot otročji

smeh.

Već po navedenim stihovima možemo zaključiti da je rima parna (aabb), no svi stihovi nisu u paraleli što joj daje posebnu zanimljivost i melodičnost. Glagoli se na početku i na kraju glasovno podudaraju a glagolskim pridjevima radnima na kraju

stihova i pojedinih sadržajnih sekvencija ostvaruje se jedan specifičan ritam. Djeca vole takav ritam i distribuciju glagolskih oblika. Potiče ih na dječju igru. Osobito je simbolička (dječja) igra povezana s poezijom, a upravo ta vrsta igre najvažnija je igrovna aktivnost predškolskog djeteta (Jurdana, 2015: 83). Vjekoslava Jurdana (2015: 84), posebno navodi važnost predškolskog razdoblja jer se baš u tom razdoblju u djetetu pojavljuje sposobnost uporabe jednog predmeta za predočavanje drugoga (npr. štapovi se pretvaraju u čamce, pijesak u kolače, metle u konje). Djeca upravo kroz simboličku igru razvijaju govorne vještine, maštu, kreativnost, ulaze u svijet iluzije, čime se tim posebnim oblikom otvara put, kako ističe Vjekoslava Jurdana (2015: 84), ka ispitivanju povezanosti dječje igre i dječje poezije. U svakoj simboličkoj igri djeca koriste *jezik* pa samim time povezanost (dječje) igre i poezije je neupitna. Osobito se to vidi u razdoblju od druge do pete godine kada se uočava povišena govorna nadarenost kod djeteta. Dijete igrajući se, ponavlja riječi, pjeva pjesmice, stvara ritam i rimu čime ono nesvjesno ulazi u početak pjesničkog odgoja.

Tekst u slikovnici je dovoljno velik i dobro vidan na svijetloj pozadini te iako je pisan na čakavskom dijalektu, lak je za čitanje i dobro razumljiv. Podjeljen je na svojevrsne male cjeline, nalik strofama koje olakšavaju praćenje radnje, sadržaja i idejnog sloja.

Nadalje, u dijelu slikovnice gdje je prikazana lisica Belica i Tončić Petešić, ilustracija je dvostrana, boje su prirodne te je uočljiv Tončićev strah kao i lisičina lukavost. Djeca prilikom interpretacije koja je provedena u dječjem vrtiću *Kučica od licitra*, emotivno reaguju, pridružuju se Tončiću te mu pružaju podršku i ponavljaju riječi oca.

Animalistika se često može naći u književnim djelima za djecu pa tako i u navedenoj slikovnici. Autorice Marijana Hameršak i Dubravka Zima (2015: 312) navode da unutar proučavanja dječje književnosti pojedini autori animalistiku nazivaju drugim terminima, kao što su; poetska književnost, animalistička poezija, animalistička pripovijetka, animalistički dječji roman, dječji roman o životinjama, roman i pripovjetke o životinjama kao i o općenita animalistika. Autorice ističu i govore o dječjeknjiževnoj animalistici željeći tako naglasiti da su životinje u dječjoj književnosti tekstualni, verbalni i vizualni konstrukti a ne tek preslike autoimunog i od čovjeka neovisnog životinjskog svijeta (Hameršak i Zima, 2015: 312). U ovoj slikovnici pojavljuju se: petešić, peteh, i lisica dok se na jednoj od ilustracija pojavljuje

svinja i paun, no oni nisu naznačeni u tekstu kao likovi u slikovnici, već su ilustrirani u cilju prikaza ruralnog područja, odnosno sela. Također se u tekstu pojavljuje onomatopeja (*koko - koko - koko daaa*) čime se oponaša glas kokoši.

Svaki životinjski lik ima neke svoje osobine, pa tako je Tončić Petešić na prvi pogled veseo, drag, razigran pomalo divlji otročić, koji je još mali da shvati kako odrastanje nosi sa sobom neke izazove s kojima se koji put moramo suočiti. Bitna razlika u Tončićevoj osobnosti može se uočiti na početku i na kraju slikovnice. Na početku slikovnice on je neiskusni, osjetljiv, dječjeg naivnog karaktera, pokušava pronaći svoj glas, svoj autentični put te se poistovjećuje s ocem i u njemu vidi uzor.

1.

Ma još je premići bil.

I ni znal

kako bi zapraven

kot veli peteh

zakukurikal.

Na kraju slikovnice on odrasta u odraslog pijetla koji je hrabar, jak i pravi junak.

A od Tončića

petešića

zirasal

je Tone

peteh.

Velik i lep

kot otročji

smeh.

Pa njegova štorija

neka bu

za seh.

Da more biti saki

kuraj

*i jak.
Petešić
al
peteh,
pravi junak.*

U slikovnici je Tončić likovno prikazan kako nosi hlače ljubičaste boje što nam govori o nestereotipnim obilježjima muškog i ženskog spola s obzirom da je ljubičasta boja vrlo neutralna. Nadalje, krijesta koja krase pijetlove je kod Tončića Petešića mala, no ona se mijenja na kraju slikovnice, postaje velika i naočita. Također, Tončić je u djetinjstvu ukrašen s tri repna perja, koja s rastom postaju sve bujnija, da bi naposljetku sve više sličio svome ocu, Zvani petehu.

Zvane Peteh, Tončićev otac, naočit je pijetao koji mudro govori svom Tončiću o izazovima odrastanja. Savjetuje ga što mora učiniti ukoliko sretno lisicu Belicu, uči ga kako zakukurikati i otjerati neprijatelja, pa se po tome može zaključiti da je Zvane brižan otac, pun ljubavi za svoga sina.

*Čuvaj se lesice Belice
šegave meštrice.
Ako ti blizu pride
i te ćapa:
opri usta
i zakriči jako:
Kukurikuuuuu...
Kukurikuuuu...
Peteh teče v Rikuuu..
A kokoša va goru
po zelenu loboduuuu...
Koko - koko - koko daaaa
kako ja.*

Lisica u svakoj priči označava lukavost pa ni u ovoj nije iznimka. Ilustrirana je s velikim kitnjastim repom, narančasto-smeđe dlake s bijelim trbuhom i bijelim vrhom repa, što je karakteristično za lisicu. Svaku večer se šulja po šumi i traži plijen.

Došavši do Tončića, koji se izgubio u mračnoj šumi, potiho mu prilazi i oblizuje usta pokušavajući ga zastrašiti i nadmudriti svojom lukavošću.

*A lisica Belica
šegava meštrica*

*stiha se j'
došujala.*

*I okol brižnoga
Tončića
obletala.*

*Zaikon lašne usta
oblizala.*

*„Tooončić, v usteh mojih
tepli
kušćić.*

*Bin te rada
va šumu h mane
pejala.“*

Kao što je gore navedeno, priča o Tončiću govori o odrastanju, o potrazi za samim sobom, traženju svog identiteta, svog unutarnjeg glasa. Cijelog života učimo, rastemo, padamo, dižemo se, čupamo svoje korijenje te im se vraćamo. U cijelom životu, djetinjstvo je najosjetljivije, nejneiskusnije, najranjivije, a ova priča nam govori upravo o tome, kako biti hrabar i snažan, kako djelovati usprkos strahu, kako donijeti odluku, također nam savjetuje kako biti strpljiv, kako je i zašto vrlo važno slušati svoje roditelje i obitelj. Je li Tončić sve to? Je li poslušao svog oca?

Tončić Petešić na početku priče mali je petešić, razigran i nestašan, cijeli dan provodi u igri sa svojim prijateljima i mašta o tome kako će zakukurikati kao *veli peteh*. Otac mu daje mudre savjete o odrastanju i o opasnostima koje vrebaju u životu. U slučaju da ga lisica ulovi, savjetuje ga da zakriči jako:

*kukurikuuuuu...
peteh teče v Rikuuuu...*

*A kokoša va goru.
po zelenu loboduuuu...
Koko - koko - koko daaaa.
kako ja.*

Tončić nije razmišljao o lisici i opasnostima koje vrebaju vani, on je samo htio biti odrastao, želio je kukurikati i biti kao njegov otac, velik, hrabar i jak. Jednom, kada se, kao i svakog dana igrao sa svojim prijateljima, nije ni primijetio da se spustila noć i da je ostao sam u šumi. Odjednom, niotkuda, pojavljuje se lisica Belica te oblijeće oko prestrašenog Tončića. Pokušala je lukavošću odvesti Tončića dublje u šumu. Tončić je bio u velikom strahu, ostao je bez zraka a srce mu je lupalo sve jače, pokušavao je smisliti kako se riješiti lisice. No, Tončić se u tom trenutku sjetio što mu je otac, Zvone Peteh rekao te zakriči jako:

*kukurikuuuuu...
peteh teče v Rikuuuu...
A kokođa va goru.
po zelenu loboduuuu...
Koko - koko - koko daaaa.
kako ja.*

Tada je Lisica od straha zanijemjela te pobjegla u šumu, sakrila se i više nikada nije gnjavila Tončića. Vidjela je da to više nije onaj mali Tončić petešić, već odrasli Tone peteh kojega više ne može lagano zastrašiti. Tončić je osjetio veliki strah no unatoč tome, uspio je sakupiti svu snagu i otjerati lisicu od sebe. U tom trenutku, Tončić primjećuje da je izrastao u prekrasnog peteha, kao što je oduvijek i želio.

Pouka priče; svi u sebi imamo snagu za nastaviti dalje iako nam se katkad tako ne čini. Moramo naći svoj unutarnji glas koji nam govori što i kako dalje. I kad smo mali i kad smo veliki, uvijek nam život donese nekakve izazove koje moramo prebroditi a bez kojih život ne bi bio dovoljno bogat.

*Pa njegova štorija
neka bu
za seh.*

Da more biti saki

kuraj

i jak.

Autorica je vrijedno dočarala zvukove čime je tekst razigran, pjevan i zanimljiv. Djeca ga rado ponavljaju. U tekstu se ponavlja onomatopeja: *kukurikuuuu, Koko - koko - koko daaaa*, čime se djeci jasno naglašava glasanje pijetla i kokoši. Također, autorica koristi personifikaciju nadjenuvši životinjama ljudske osobine čime životinje dobivaju sposobnost govora, razmišljanja, pokreta ali i osjećaja.

Kada se govori o ilustraciji u slikovnici, čiji je autor Radovan Kunić, one odišu realnošću, stilskom pročišćenošću a pastelne boje se ističu harmonijom i jednostavnošću. Lijeva i desna strana slikovnice su u simbiozi boja. Ilustracija prati tekst, razumljiva je, jednostavna i nestereotipna. U njoj vlada humor. Na pojedinim stranicama ilustracija je dvostrana čime se želi naglasiti neka radnja, zbivanje, nešto što bi trebalo privući pažnju onoga koji čita.

Po strukturi izlaganja slikovnica je narativna ali ima i dramsku strukturu što je čini vrlo zanimljivom za djecu i odrasle, stoga se može koristiti na više načina za stvaranje i izražavanje vlastitih (su) stvaralačkih sposobnosti. Djelatnici u odgojno-obrazovnim ustanovama često s djecom provode dramske igre, no one se većinom svode na uvježbavanje prikaza i kratkih igrokaza koje djeca uče napamet te rijetko sudjeluju svi zajedno. Autorice Dušica Bojović (2013) i Mira Perić Kraljik (2009) nude priručnike s primjerima dramskih igara koje bi se mogle provoditi u odgoju i obrazovanju.

Autorica Vjekoslava Jurdana u slikovnici se igra riječima te prenosi jedan poseban značaj, kako za recipijenta tako i za onoga koji čita. Uzmemo li u obzir da je djeci igra svojstvena i vrlo važna odrednica njihovog razvoja, vrlo je bitno i u književnom djelu imati elemente igre kako bi djecu stopila s samim književnim djelom i navela ih na daljnje istraživanje književne riječi. Već po samom naslovu možemo zaključiti da se ne radi o standardnom jeziku na koji su djeca navikla slušati i govoriti, već o dijalektu s kojim se većina djece prvi put susreće. Slikovnica je pisana na čakavskom narječju, točnije na liburnijskom ekavskom dijalektu, što kod djece pobuđuje veliki interes. Na internetskim stranicama *Glas zaljeva*, nalazi se članak koji prenosi video prilog uoči promoviranja slikovnice *Tončić Petešić* te je prenesen dio atmosfere i razgovor s autorima u kojem autorica Vjekoslava Jurdana ističe kako

slikovnica od početka vodi svoj život pa je tako zaživjela u vrtićima, školama, te je vrlo popularna i tražena, a svojom liburnijskom čakavštinom uvlači se i u svijet onih koji nisu čakavci.

5. ANALIZA KNJIŽEVNOG DJELA - *TONČIĆ PETEŠIĆ*

Lirikom autorica izražava svoje unutrašnje osjećaje a poezijom stvara lijepu književnost u cjelini. Dodamo li tome i melodičnost, dobivamo kvalitetno književno djelo koje je moguće upotrijebiti za različite načine stvaranja i izražavanja.

Kako to priliči lirskim pričama, i *Tončić Petešić* ima svog glavnog junaka a to je Tončić Petešić, *mići peteh*, u ulogi glavnog lika. Uz njega se pojavljuju i druge životinje (lisica i otac *peteh*) koje također imaju karakteristike ljudi. Ostali likovi koji su u pozadini priče su svinja, prijatelji *petešići*, kokoš i paun.

Dijalektalnom lirskom poezijom izražava se ljubav prema rodnom kraju, prema malim mjestima i prirodi, iznosi se neki doživljaj, pejzaž, predmet ili osoba. Iako je za lirsku poeziju karakteristična kratkoća i sažetost ona nije nimalo jednostavna. Prepuna je simbolike te se preko likova u priči, čitatelj može poistovjetiti s njima i naučiti nešto novo, izvući neku pouku koju sam tekst daje.

Vrsta djela: slikovnica u stihovima koja pripada lirskoj poeziji

Prema Milanu Crnkoviću (1986: 87), djeca dječju poeziju više slušaju nego čitaju. Ukoliko je povezana s melodijom, ona je rado pjevaju, ponavljaju u igri, slušaju je u školama, vrtiću, radiju, televiziji. Iz osobnog iskustva znam da se djeci jako rijetko nudi poezija u odgojno-obrazovnim ustanovama iz razloga što ni sami odgojitelji ne znaju kako to pravilno interpretirati, kako je upotrijebiti na pravilan način, što s njome raditi osim pročitati. No, educiranjem odgojno-obrazovnih djelatnika, poezija bi mogla zaživjeti u vrtićima pa bi uskoro mogli, osim pukog recitiranja i učenja tekstova napamet, čuti dječju poeziju na jedan drugačiji način.

Vrijeme radnje: neodređeno (*Tončić Petešić po celi dan va dvorište se je igrat. I kad j' škuro padalo, i zvezdi se palile, Tončić još ni doma prišal.*)

Mjesto radnje: seosko dvorište i šuma.

Tema djela: izazovi odrastanja i pronalazak vlastitog identiteta i svog unutarnjeg glasa.

Pouka: u životu moraš biti strpljiv, jak, junak i hrabar. Moraš slušati svoje roditelje i obitelj a isto tako moraš naći svoj autentični put i biti jedinstven. Priča ukazuje djeci da nije jednostavno biti velik i odrastao, ta životna faza nosi sa sobom određene probleme koje nije uvijek lako riješiti.

Ideja djela: Trebamo strpljivo i hrabro koračati kroz život.

1.

Njegov otac,

Zvane peteh

mu j' špjegal:

>Tončić,

lepi moj otročić!

Komać si manji

petešić.

Kada kukuriče peteh,

to ni za smeh.

2.

Pak njegova štorija

neka bu

za seh.

Da more biti saki

kuraj

i jak.

Petešić

al peteh,

prvi junak.

Već pri samom spomenu naslova ove pjesme može se zaključiti tko je glavni lik ove priče, a to je Tončić Petešić. Ukoliko ulazimo dublje u analizu zaključujemo da se radi o imenu i prezimenu glavnoga lika. Sporedni likovi su otac Zvane Peteh i lisica Belica.

Rima je većim dijelom parna (aa, bb), vezuje se po dva uzastopna stiha čime slikovnica dobiva na zvučnosti, razigranosti i melodičnosti.

1.

Tončić Petešić

AA

bil je otročić.

2.

Kada kukuriće peteh,

AA

to ni za smeh.

3.

Čuvaj se lesice Belice

AA

šegave meštrice.

4.

Kukurikuuu...

AA

Peteh teče v Rikuuu

A kokoša va goru

BB

po zelenu loboduuu...

Koko - koko - koko daaaa

AA

Slikovnica je puna ritma i ritmičnosti što naglašava veliki broj glagolskog pridjeva radnog čime su naznačeni glasovi *o, ao, la, lo* za jedninu i glasovi *li, le i la* za množinu.

Primjeri: *igral* (igrao), *skakal* (skakao), *smel* (smijao), *ćakulal* (čavrljao), *znal* (znao), *kot* (kao), *zakukurikal* (zakukurikao), *špjegal* (rekao, savjetovao), *igral* (igrao), *padalo*, *prišal* (prišao/došao), *ostal* (ostao), *došujala* (došuljala), *okol* (okolo), *obletala* (oblijetala), *oblizala*, *rada* (rado), *pejala* (vodila), *skakalo*, *znalo*, *zakričal* (zavikao), *znemila* (uznemirila), *pobegla* (pobijegla), *skrila* (sakrila), *ostala*, *bila*, *zirasal* (narastao).

Također, u slikovnici nalazimo stilske figure čime se postiže sklad i jedinstvo sadržaja i forme. Autorica izražavanjem svojih osjećaja i misli tekst pretvara u žive i konkretne jezične slike pune odgovarajućeg smisla i značenja. Stilske figure dijele se na: figure dikcije, figure konstrukcije, figure riječi i figure misli.

Figurskim dikcijama autorica ne mijenja značenje pojedinih riječi, ali se njihovim djelovanjem utječe na učinak pojedinih glasova (tj. zvukova u govoru) koji može izazvati eufoniju (blagozvučnost). To nam prikazuju stihovi kod kojih se može primjetiti ponavljanje istih samoglasnika čime se postiže zvukovni ugođaj, odnosno **asonanca**.

Tončić Petešić

bil je otročić.

Vesel i div,

baštardi

tić.

Nadalje, **aliteracija** prikazuje ponavljanje istih glasova kao i početnih suglasnika u nekoliko riječi u stihu.

-(igral, skakaal, smel, ćakulaal)

-(I ni znaal kako bi zaspraven kot veli peteh zakukurikaal)

-(Tončić, lepi moj otročić! Komać si minji petešić.)

-(Kada kukuriče peteh, to ni za smeh.)

Ponavljanjem glasova radi proizvodnje ili oponašanja određenog šuma kako bi se proizveo neki zvuk naziva se **onomatopeja**. Onomatopeja se dva puta ponavlja u slikovnici. Prvi put je izgovara otac Zvane Peteh prilikom razgovora sa svojim sinom Tončićem, a drugi put Tončić Petešić s ciljem da otjera lisicu Belicu od sebe.

-(kukurikuuuu, koko - koko - koko daaaa, Rikuuuu, loboduuuu)

Primjer:

Kukurikuuuuu...

Peteh teče v Rikuuuu...

A kokoša va goru

po zelenu loboduuuu.

Koko - koko - koko daaaa

kako ja.

Druga vrsta stilskih figura su *figure konstrukcije*, koje nastaju osobitim rasporedom riječi u rečenici. U slikovnici, Tončić, prilikom susreta s lisicom Belicom postavlja sebi retoričko pitanje od kojeg se ne očekuje nikakav odgovor. On se postavlja radi postizanja retoričkog dojma a ne radi dobivanja obavijesti.

Retoričko pitanje:

Ča ćeš, sada

storit?

Kako ćeš, brižan,

lesicu

rešit?

Treća vrsta stilskih figura su *figure riječ* (tropi). One prema autorici Dubravci Bouša (2009: 42) nastaju promjenom uobičajenog značenja pojedinih riječi. Ovim stilskim figurama pripada **metafora** čime se upotrebljavane riječi prikazuju u

prenesenom ili slikovitom smislu. Stihovima *i kad j' škuro padalo i zvezdi se palile*, autorica prikazuje dolazak nečeg tamnog, mračnog, neprijateljskog (dolazak lisice), dok stihovima *Onde na belen putiće ki peje va šumicu zdola zvezdic sam je ostal*, prikazuje Tončića koji je svijetao, koji ne pripada svijetu tame odakle je lisica, nego je u bjelini pod zvjezdama. Također ovoj vrsti stilskih figura pripadaju i **epiteti** kojih je slikovnica prepuna. Epitetom se naglašava pridjev koji s imenicom stvara življu, ljepšu, potpuniju sliku.

Epiteti:

-(vesel i div baštardi tić),

-(*ma još je premići bil. I ni znal kako bi zaspraven kot veli peteh zakukurikal*)

-(lepi moj otročić! *Komać si minji petešić.*)

-(*čuvaj se lesice Belice šegave meštrice*)

-(*onde na belen putiće*)

-(*a lesice Belica šegava meštrica stiha se j došujala. I okol brižnega Tončića obletala*)

-(*Tooončić, v usteh mojih topli kuščić*)

-(brižan *Tončić Petešić, divi frklasti otročić! Va peste od lesice požubrani tić*)

-(*od velega straha ostal je bez zraka*)

-(slatki *kuščić, črnu škuju se j' skrila, ondje j' ostala i dobra bila, mići petešići.*)

-(*velik i lep kot otročji smeh, petešić al peteh, pravi junak*).

Četvrta vrsta stilskih figura, *figure misli*, odnose se na širi smisao onoga što je rečeno. Često je to slučaj u slikovnici kada se opisuje Tončić a vezano je za njegovu osobnost. Tanka je nit između djetinjstva i odrastanja a uspoređujući ove dvije usporedbe, vidimo kako je Tončić od malog, neiskusnog, divljeg, veselog i vragolastog petešića izrastao u velikog, jakog i hrabrog peteha.

Usporedba:

1.

Ma još je premići bil.

I ni znal

kako bi zaspraven

kot veli peteh

zakukurikal.

2.

A od Tončiča

petešiča zirasal

je Tone peteh.

Velik i lep

kot otročji

smeh.

Uzmemo li u obzir da pojedine riječi u stihovima imaju svoju težinu, značenje i smisao te se one nižu radi pojačavanja osnovnog dojma, onda govorimo o **gradaciji** koja postupno pojačava ili slabi predodžbu u odnosu na početnu. Time se tekst u slikovnici reda od slabijeg ka jačem tonu (uzlazna) ili od jačeg ka slabijem tonu (silazna).

- (*vesel - div (divlji)*)

- (*divi (divlji) - frklasti (vragolasti)*)

- (*kuraj (hrabar) - jak*)

Kada se govori o pjesničkim slikama, autorica nastoji stvoriti raznolike i bogate vizualne predodžbe. Time produbljuje dojmove te pobuđuje maštu. Pjesničke slike izražavaju zamišljene doživljaje, pobuđuju određena osjetila u tijelu koje nam omogućuju da uživamo u odabranom književnom djelu, da mu se prepustimo i stvorimo neki svoj jedinstveni doživljaj dok čitamo.

Vrste pjesničkih slika:

a) **Vizualna** - izražava se doživljaj vida

1.

Peteh teče v Rikuuu...

A kokoša va goru

po zelenu loboduuu....

2.

I kad j'

škuro padalo
i zvezdi se palile
Onde na belen putiće
ki peje va šumicu
zdola zvezdic
sam je ostal.

b) **auditivna/slušna** - izražava doživljaj sluha

- (smel se, ćakulal)
- (opri usta i zakriči jako: kukurikuuuu)
- (koko - koko- koko daaaa kako ja)
- (stiha se j' došujala)
- (lašne usta oblizala)
- (a srce mu j' skakalo)
- (pak je onput z sega glasa zakričak: kukurikuuu)

c) **taktilna/dodirna** - prenosi doživljaj dodira

- (ako ti blizu prode i te ćapa)

d) **olfaktivna/mirisna** - prenosi osjećaj mirisa

- (Tooončić, v usteh mojih topli kuščić.)
- (to ni već Tončić petešić va njezinen štumike slatki kuščić)

e) **gustativna/okusna** - prenosi osjećaj okusa

- (Tooončić, v usteh mojih topli kuščić.)
- (to ni već Tončić petešić va njezinen štumike slatki kuščić).

6. GOVORNA INTERPRETACIJA SLIKOVNICE NA ČAKAVSKOM NARJEČJU

Kako bismo prikazali konkretan primjer govorne interpretacije i realizacije teksta iz odabrane slikovnice, ponajprije slijedimo teorijske i praktične postavke iz knjige *Kultura dječjeg govornog i scenskog stvaralaštva* autorice Ivanke Kunić (1990) u kojoj su detaljno opisani elementi za analizu govornih vrednota.

Prema autorici Ivanki Kunić (1990: 92) govorna interpretacija kompleksan je proces koji uključuje detaljnu pripremu recitatora koji, čitajući jednaki tekst, taj tekst neće prenijeti na recipijenta na isti način. Čitanje će biti uvjetovano recitatorovim trenutnim raspoloženjem i emocionalnim stanjem što rezultira subjektivnim odnosom prema tekstu, stoga i različitu govornu realizaciju.

Autorica Ivanka Kunić (1990: 92-93) ističe da je prije samog početka čitanja teksta potrebno odrediti elemente govornih vrednota koje uključuju: intonaciju ili visinu glasa, brzinu ili tempo, intenzitet ili jačinu glasa, boju glasa i pauze ili stanke. Njima recitator prenosi svoje misli, raspoloženja i svoj doživljaj teksta. Kao što je već navedeno dvije osobe različito će interpretirati isti tekst a način na koji doživljava tekst izraziti će različitom intonacijom. Intonacija može biti silazna i uzlazna. Silazna intonacija prikazuje se strelicom koja završava prema dolje a karakteriziraju je izjavne, usklične ili upitne rečenice koje u sebi sadrže upitnu riječ. Kada se govori o uzlaznoj intonaciji možemo po samoj riječi zaključiti da ton na kraju rečenice raste. Takvim se intonacijama izražava strah, ili čuđenje a najčešće stoji uz upitne rečenice koje zapravo nemaju upitne riječi. Za prikaz uzlazne rečenice koristi se strelica koja završava prema gore.

Autorica Ivanka Kunić (1990: 93), naglašava da je jačina glasa ili intenzitet vezan uz intonaciju a ovisi o prirodi teksta te se mijenja promjenom tona. Većim

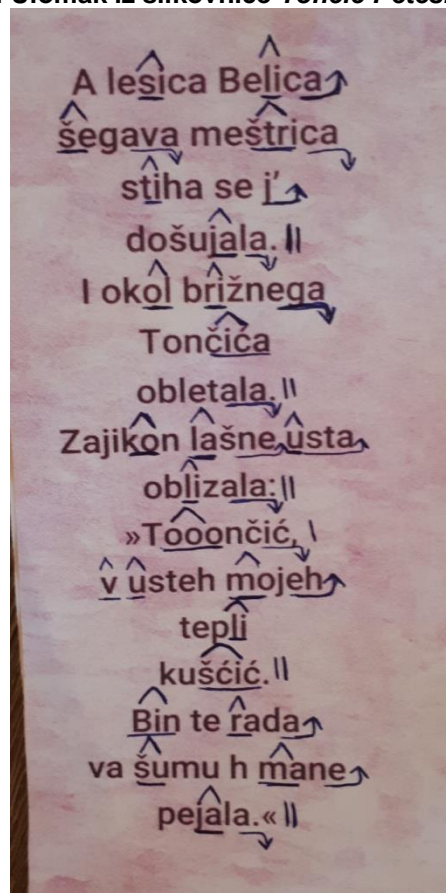
intenzitetom glasa izražava se veselje, iznenađenje, srditost ili užas dok će se nižim intenzitetom glasa naglasiti tiha bol i duboka tuga. Znak za intenzitet glasa je obrnuto slovo V.

Prilikom isticanja pojedinih riječi treba voditi računa da te riječi ne budu izdvojene iz rečenične cjeline kako bi ritam i melodijska linija te opća atmosfera teksta ostala nenarušena (Ivanka Kunić, 1990: 94).

Posebano začenje prilikom interpretiranja teksta, autorica Ivanka Kunić (1990: 94) navodi stanke i pauze koje su određene interpunkcijama (. i ,), a obilježavaju se ravnom okomitom crtom nakon pojedinog znaka. (. = ||; ,=|). One pomažu za regulaciju disanja, ostavljaju dublji govorni utisak te obilježavaju misaone cjeline. Prije interpretiranja teksta poželjno je uočiti logičko-sintaktičke cjeline kako se njihovim pravilnim raščlanjivanjem ne bi narušila intonacijska linija teksta (Ivanka Kunić, 1990: 94).

Takvu govornu interpretaciju teksta ovdje ćemo prikazati na odabranom ulomku iz slikovnice *Tončić Petešić*.

Slika 1: Ulomak iz slikovnice *Tončić Petešić*

A lesica Belica - veći intenzitet glasa te koristimo naglasak na „si“ (lisica) i „li“ (Belica). Naglašava se opasnost.

šegava meštrica - također veći intenzitet glasa s naglaskom na „še“ (šegava) i „štri“ (meštrica) sa silaznom intonacijom glasa. Naglašava se lisičina lukavost.

stiha se j' - umjeren intenzitet glasa s naglaskom na „ti“ (stiha) sa uzlaznom intonacijom. Koristimo pomalo šaputavi glas kako bi naglasili lisičino šuljanje.

došujala - kod riječi „došujala“, umjerenim glasom naglašavamo „ja“ te također koristimo šaputav glas kao u prethodnom stihu. Iza interpunkcije „.“ radimo pauzu.

I okol brižnega - umjeren tempo s naglaskom na „ol“ (okol) i „ri“ (brižnega) sa silaznom intonacijom.

Tončića - riječ „Tončića“ ima naglasak na „čića“, a tempo je umjeren.

obletala - za riječ „obletala“ koristi se silazna intonacija te iza interpunkcije „.“ koristimo pauzu.

Zajkon lašne usta - ovdje koristimo umjereni intenzitet s naglaskom na „on“ (zajkon), „la“ (lašne) uz uzlaznu intonaciju, te „u“ (usta), također uz uzlaznu intonaciju.

oblizala - prije riječi „oblizala“, možemo koristiti onomatopeju proizvedeci zvuk ustima kao da se oblizujemo kako bi dočarali sam tekst. Naglašavamo „li“ (oblizala) te koristimo silaznu intonaciju nakon čega koristimo pauzu.

Toončić - koristimo umjereni tempo s naglaskom na „ooo“ (Toončić) s time da slova „ooo“ razvučemo kako bi naglasili lisičinu ironičnost. Nakon interpunkcije „.“ koristimo kratku pauzu.

v usteh mojih - naglašavamo slova „v“ i „u“ (usteh), te „mo“ (mojeh), s time da koristimo uzlaznu intonaciju.

tepli - naglašavamo „li“.

kušćić - naglašavamo „šćić“ (kušćić) te nakon interpunkcije „.“ koristimo pauzu.

Bin te rada - naglašavamo „bin“ i „ra“ (rada). Uzlaznom intonacijom naglašavamo lisičinu smjelost i lukavost.

va šumu h mane - uz uzlaznu intonaciju naglašavamo „šu“ (šumu) kao i „ma“ (mane).

pejala - naglašava se „la“ (pejala) uz silaznu intonaciju. Koristimo znak za dužu pauzu kojom označavamo kraj teksta.

6.1. Književni susret prvašića Osnovne škole Veli Vrh i *Tončića Petešića*

Na internetskoj stranici Osnovne škole Veli Vrh u Puli, nalazi se članak o književnom susretu prvašića navedene škole i vrsne književnice i profesorice Sveučilišta Jurje Dobrile u Puli te je isti preuzet za potrebe ovog diplomskog rada. Članak je napisao učitelj Alen Klančar, mag. prim. educ.

Prema navedenom članku, izv. prof. dr. sc. Vjekoslava Jurdana, dana 25. svibnja 2023. godine, posjetila je prvašiće Osnovne škole Veli Vrh kako bi ih upoznala i interpretirala slikovnicu *Tončić Petešić*. Učenici su s nestrpljenjem čekali susret s vrsnom književnicom i profesoricom Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli, kako bi je upoznali i postavili brojna pitanja koja su pripremili. Prije navedenog susreta, učenici su razgovarali sa svojim učiteljima/cama o navedenoj slikovnici, no interaktivni susret sa autoricom, njenom interpretacijom, dramatizacijom i likovnim stvaralaštvom učenici su mogli „učiti“ u neku novu, dublju dimenziju. Prema navodima učitelja Alena Klančara, sama priča o veselom Tončiću jako se dojmila malih prvašića. U razgovoru s autoricom učenici su pokazala veliki interes za slikovnicu a najviše ih je zanimalo odakle inspiracija za pisanje slikovnice i koji je razlog za pisanje upravo na čakavskom narječju. Na kraju su autorici ponudili neke svoje ideje za nastavak priče. Susret je obilježen zajedničkom fotografijom te uručjenjem cvijeća autorici koje je uručio učenik prvog razreda po imenu Ton(č)i(ć). Potpisane slikovnice se u tri primjerka nalaze u školskoj knjižnici Osnovne škole Veli Vrh te su spremne za posudbu.

Slika 2: Zajednička fotografija prvašića Osnovne škole Veli Vrh u Puli i autorice V. Jurdane
(Dostupno na: http://os-veli-vrh-pu.skole.hr/?news_id=2463 ; Pristupljeno: 16. kolovoza 2023.)

Slika 3 do 4:Crteži prvašića na temu slikovnice *Tončić Petešić*
 (Dostupno na: http://os-veli-vrh-pu.skole.hr/?news_id=2463 ; Pristupljeno: 16. kolovoza 2023.)

Slika 3:

Slika 4:

7. DRAMATIZACIJA SLIKOVNICE NA ČAKAVSKOM NARJEČJU

Dramatizacijom se pripovjedni ili dramski književni tekst prilagođava za potrebe kazališne izvedbe. Njome se književno djelo predstavlja kroz dijalog i monolog. Glavni akteri su glumci koji stvaraju likove iz scenarija, a publici se predstavljaju glumeći samostalno ili uz lutku.

Dječja dramatizacija blaži je oblik naspram prave kazališne izvedbe. Ona se provodi kroz igru te ne smije biti nametnuta kao obveza već mora biti živa, dinamična i interaktivna. No što to znači za djecu predškolske dobi? Gledaju li ona na kazalište u tom smjeru ili taj dramski dio za njih znači i mnogo više? Autorica Mira Perić Kraljik (2006: 147) je u svom stručnom članku *O dramskim igrama za djecu predškolskog uzrasta*, objasnila dobrobiti dramskih igara, te navodi, da su dramske igre zapravo, organizirane kreativne igre. Kada se istakne riječ *kreativne igre*, onda već možemo uočiti niz isprepletenih sustava koji pozitivno utječu na samo dijete, na njegov razvoj, njegovu budućnost, jer kreativnom igrom, kako ističe Mira Perić Kraljik (2006: 147), dijete razvija usredotočenost, maštu, pravilno izražavanje, bogaćenje rječnika, spretnost ali i zrelost. Također, dramske igre djeci predškolske dobi omogućavaju iskustveno sazrijevanje, kvalitetnije odrastanje što je zapravo i njihov cilj (Perić-

Kraljik, 2006: 147). S dramskim igrama treba započeti u što ranijoj dobi kako bi dijete steklo iskustvo o nečemu što je njemu poznato a i nepoznato, a samim time, kako bi preko iskustva savladalo uspjeh i neuspjeh. Igra za djecu predstavlja puno više od same igre. Djeca kroz nju uče, razvijaju ljubav, prijateljstvo, nježnost, znanje, usvajaju pravila, stječu nove spoznaje o sebi i ljudima općenito. Dijete se od najranije dobi igra. Ono u prvim mjesecima života istražuje pogledom, igra se prstićima, stopalima, promatra sve ono što ga okružuje, uživa u dodirima koji su u najranijim danima važan dio igre. Kako dijete raste, tako njegova osobnost traži igre koje su kompleksnije, igre kojima razvijaju sve veći broj kompetencija. Dijete već u dobi od dvije godine prenamijenjuje predmete te stvara simboličku igru, naziva ih prema potrebi igre te razvija scensko stvaralaštvo. Vjekoslava Jurdana (2015: 198) ističe da je dijete već u dobi između pete i šeste godine sposobno usmeno dramatizirati priču pri tome izražavanjem inicira komunikaciju a time i dramsku igru. U području njegovanja zavičajne riječi s djecom, dramski odgoj, kao i metode dramske pedagogije dragocjen su izvor za raznolike susrete djeteta sa zavičajnom riječi (Vjekoslava Jurdana, 2015: 198).

Djeci se u odgojno-obrazovnim ustanovama često za recitiranje i dramatizaciju nude već gotovi tekstovi preuzeti iz bajki, najčešće su već viđeni u obliku recitacije i igrokaza te se ponavljaju iz godine u godinu. Iz tog razloga slikovnica *Tončić Petešić* predstavlja nešto novo, svježije, neistraženo, a napisana na čakavskom narječju, pravo je djelo koje može poslužiti u raznim oblicima za stvaranje i izražavanje.

Slikovnica *Tončić Petešić* predstavljena je publici kao dijalektalna lirski poezija u obliku slikovnice ali i kao lutkarska predstava o kojoj su pisali brojni mediji: Novi list (recenzija predstave), Novi list (neposredno uz premijeru), Gradsko kazalište lutaka Rijeka, Novi list (konferencija za novinare), CROSBİ (o slikovnici), LA VOCE (hrvatske dnevne novine na talijanskom jeziku), TORPEDO MEDIA (digitalno oglašavanje za Rijeku i okolicu), MOJA RIJEKA (multimedijalni portal), HRT RADIO RIJEKA. Na portalu Gradskog kazališta lutaka Rijeka preuzet je članak u kojem je autorica predstave Vedrana Balen Spinčić izjavila svoje viđenje te navela inspiraciju za predstavu prema istoimenoj slikovnici (<https://www.gkl-rijeka.hr/index.php/toncic-petesic/>).

Čitajući „Tončića Petešića“ Vjekoslave Jurdane, vrlo jednostavnu, ali istovremeno kompleksnu priču sa šarmantnim ilustracijama Radovana Kunića, vrlo sam lako

pronašla inspiraciju za dramski tekst. Zapravo momentalno. Svi likovi, i oni iz priče i oni sa slike, jednostavno su me pozvali da ih oživim. Svatko mi je želio nešto reći, svatko je želio ispričati svoju priču.

Premijera predstave održala se 26. svibnja 2023. u Gradskom kazalištu lutaka Rijeka. Uz navedenu autoricu u realizaciji predstave *Tončić Petešić* sudjelovao je i redatelj Serđo Dlačić, Vjekoslava Jurdana kao suradnica za čakavski govor te autorica slikovnice, ilustrator, scenograf i autor lutaka Radovan Kunić, oblikovatelj svjetla na predstavi Sanjin Seršić, lutkarska tehnologinja Marija Volkmer te lutkar Alex Đaković. Predstava je nastala prema motivima slikovnice *Tončić Petešić* autorice Vjekoslave Jurdane a u realizaciji iz ciklusa pričopredstava, odnosno pripovjednog kazališta, ali s elementima lutkarstva. Predstava obrađuje teme zavičajne baštine Primorsko-goranske županije, ali na suvremen način. Predstava je namijenjena uzrastu od četiri godine nadalje, a traje 35 minuta. Redatelj Serđo Dlačić na konferenciji za medije ističe kako je predstava zapravo 3D verzija slikovnice a kao njegovo viđenje same predstave provlači se ideja pronalaženja vlastitog glasa. Svatko na svoj način pridonosi realizaciji predstave, pa tako redatelj Serđo Dlačić ističe kako se kroz predstavu povlači ideja pronalaženja vlastitog glasa dok scenograf i autor lutaka Radovan Kunić teži stvoriti likove koji nisu tu da bi opisali dio teksta sa stranice, već da proširi mogućnost svog djelovanja i izvan same slikovnice. Nadalje, lutkar Alex Đaković tumači čak nekoliko likova i naratora, a pripreme za ulogu trajale su gotovo sedam mjeseci s pauzama. Osim u GKL Rijeka, predstava je prikazana i na kastavskoj Crekvini povodom Kastafskog kulturnog leta gdje je 11. srpnja 2023. godine predstava *Tončić Petešić* oduševila mališane. Predstava je dobila Povelju za promicanje hrvatske dramske književnosti na lutkarskoj sceni Organizacijskog odbora 29. Susreta lutkara i lutkarskih kazališta Hrvatske (SLUK-a) u Osijeku i Odsjeka za povijest hrvatskog kazališta zavoda za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU. Slikovnica o Tončiću temom je nekoliko diplomskih i završnih radova.

Slike 5 do 12: Premijera predstave *Tončić Petešić*

Dostupno na: <https://www.gkl-rijeka.hr/index.php/toncic-petesic> ; Pristupljeno: 16. kolovoza 2023.

Slika 5:

Slika 6:

Slika 7:

Slika 8:

Slika 9: Slika 10:

Slika 11:

Slika 12:

7.1. Dramatizacija slikovnice na čakavskom narječju u odgojno-obrazovnoj ustanovi

Dana 3. kolovoza 2023. godine, u dječjem vrtiću Kućica od licitra u Puli, provedena je aktivnost na temu slikovnice *Tončić Petešić*. U mješovitoj vrtićkoj skupini boravilo je dvadeset djece u dobi od 3 do 7 godina. Provedena je govorna interpretacija teksta i likovna aktivnost. Dramatizacija teksta prijedlog je odgojiteljima koji će taj dio aktivnosti provesti naknadno.

Došavši u skupinu, djeca su već sjedila u krugu i nestrpljivo čekala moj dolazak koji su odgojiteljice najavile. Pozdravljaju me, te se upoznajem sa svima ponaosob. Ubrzo prelazimo na izražajno čitanje teksta koji djeca nestrpljivo čekaju. Najprije im postavljam općenita pitanja a tiču se teksta u slikovnici.

Odgojiteljica: Ovdje imam slikovnicu *Tončić Petešić* (pokazujem im naslovnu stranu slikovnice) te ih pitam znaju li što znači *petešić*? Tko je *petešić*?

Djeca: svi odgovaraju u isti glas; kokoš, pile, pile koje se pretvorilo u jaje, jaje pile...

Odgojiteljica: Nije, hajde pokušajte razmisliti još malo. Hajmo napraviti jednu tišinu kako bi svi mogli razmisliti.

Djevojčica: Javlja se te govori da je to pijetao.

Odgojiteljica: Bravo! Pijetao! Kako se glasa pijetao?

Djeca: svi odgovaraju u isti glas; pipipipipi. Javlja se djevojčica te govori kako je na selu vidjela jednu koku koja se zvala Petava i bila je šefica, glavna.

Odgojiteljica: mislim da ćemo još jednom morati napraviti tišinu kako biste mogli razmisliti o tome kako se glasa pijetao. (Svi razmišljaju).

Djeca: odjednom svi u glas: kukurikuuuu, kukurikuuu.

Odgojiteljica: Bravo! A sada da li znate kako se glasa mali pijetao? Mići *petešić*?

Dječak: Ja znam; piju, piju, piju (ostala djeca ponavljaju za njime). Ja sam ga u selu vidio, kod mojih nonića.

Odgojiteljica: Je li još netko imao prilike biti na selu i vidjeti piliće, kokoši i pijetla?

Djeca: Troje djece u skupini odgovaraju da su bili na selu jer na selu imaju noniće.

Odgojiteljica: A sada ćemo vidjeti što se dogodilo našem Tončiću. Tko je on? Što je radio? Kakav je bio? Kakav će biti?

Za govornu interpretaciju teksta pripremila sam se kako bih mogla što izražajnije djeci prenijeti tekst. Tekst sam pročitala više puta te označila prema znakovima za govornu realizaciju teksta, koje autorica Kunić (1991: 92) navodi u svojoj knjizi. Ta priprema prikazana je u poglavlju 7. Na kraju rečenice tekst sam označila znakovima za intonaciju (silaznu ili uzlaznu). Kako bih naglasila kraj izjavne, usklične ili upitne rečenice koristila sam silaznu intonaciju te je označila ravnom strelicom koja završava prema dolje, a kako bih naglasila rečenice koje su upitne bez upitnih riječi, kao što su riječi koje izražavaju strah ili čuđenje, koristila sam uzlaznu intonaciju te je označila ravnom strelicom koja završava prema gore. Uz intonaciju prilagodila sam intenzitet i ton glasa kako bih izrazila veselje, iznenađenje ili strah. Nadalje, u tekstu sam istaknula i pojedine riječi kako bih ih posebno naglasila, a označila sam ih obrnutim slovom „V“. Prilikom čitanja tih riječi potrebno je pripaziti da se ne naruši cjelokupni ritam rečenice. Također sam u tekstu označila stanke ili pauze kako bih regulirala disanje, razdvojila cjelinu ili stvorila dublji dojam na djecu. Obilježila sam ih ravnom okomitom crtom nakon pojedinog znaka, tj. interpunkcija (. = ||; , = |).

Prilikom izražajnog čitanja teksta, djeci sam mimikom ruke, tijela kao i ekspresijama lica naznačila pojedine dijelove u tekstu kao što su strah, iznenađenje, lukavost te sam im mimikama prevodila čakavštinu („mići“ - spustila sam se dolje i rukom označila nešto malo, „te ćapa“ - prišla sam djeci, spustila se u čučanj i rukom ih dodirnula. Također sam neizravno tražila od djece da sudjeluju tijekom čitanja kako bih im zadržala pozornost i koncentraciju na sam tekst. Na onomatopeje *kukurikuuu*, *kukurikuuu*, *koko - koko - koko daaaa*, navodila sam djecu da oni to glasovno interpretiraju sa mnom. Cijelo vrijeme slikovnica je bila okrenuta prema djeci kako bi mogli tekst koji im se čita povezati s ilustracijom.

Djeci je cijelo vrijeme pozornost bila na slikovnici, tekstu i ilustraciji, te su rado sudjelovala u interpretaciji teksta. Na kraju takva interpretativna čitanja slikovnice, zamolila sam djecu da u tišini zatvore oči kako bi mogla doživjeti ono što su čula. Nadalje, kao odgojiteljica i voditeljica cijeloga procesa željela sam u ovoj fazi dobiti njihovu reakciju i odgovore na pitanja koja će im biti postavljena.

Odgojiteljica: Kako vam se svidjela ova priča?

Djeca: Lijepa je, da, jako lijepa.

Odgojiteljica: Igrate li se vani sa svojim prijateljima?

Djeca: svi u glas; daaaaa.

Odgojiteljica: imate li puno prijatelja?

Djeca: svi u glas; daaaaa. Ja ih imam najviše. Ja imam Lovru. Ja imam Saru...

Odgojiteljica: Zna li mi sada reći, tko je bio Tončić Petešić?

Djeca: Kokoš. Pile. Jedna djevojčica se javlja i govori; ne, nije, nego pijetao.

Odgojiteljica: Prvo je bio mali petešić (idem u čučanj i pokazujem rukom mali), pa je izrastao u velikog peteha (ustajem i rukom pokazujem veliki). Djeca ponavljaju za mnom. Je li netko od vas bio na selu?

Djeca: Jedan dječak govori; moji nonići su na selu. Imaju kokoši i pijetlove. Drugi mu se pridružuju i govore da su i oni vidjeli kokoši i pijetlove.

Odgojiteljica: U redu. A sada mi recite, je li vas nekada bilo strah?

Djeca: svi u isti glas; daaaa. Pojedini govore da je njih bilo jaaako strah.

Odgojiteljica: Kada vas je bilo strah?

Djeca: Sva djeca govore u isti glas; mene je strah mraka, mene je strah pauka, me guštera itd.

Odgojiteljica: pitam pojedinačno djecu; je li tebe Leonarda nekada bilo strah?

Leonarda (7 god): ja nikada nisam vidjela strah.

Odgojiteljica: Nikada te nije bilo strah?

Leonarda (7 god): Nije.

Odgojiteljica: Slušate li vi svoje roditelje? Mamu, tatu?

Djeca: Svi u isti glas; daaaaa, slušamo.

Odgojiteljica: Slušate li više mamu ili tatu.

Djeca: Svi u isti glas; tatuuuu.

Odgojiteljica: A je li Tončić Petešić poslušao svoga tatu?

Djeca: Svi u isti glas; neeee.

Odgojiteljica: A što je napravio Tončić Petešić?

Djeca: Dječak: otišao je u šumu po mraku. Djevojčica: i onda ga je lisica vidjela pa ga je htjela pojesti.

Odgojiteljica: Što je onda napravio Tončić Petešić? Je li ga bilo strah?

Djeca: Daaa. Bilo ga je strah lisice.

Odgojiteljica: Što biste vi napravili da ste na mjestu malog petešića? Da ste u šumi po mraku i približi vam se lisica?

Djeca: djeca su tu davala različite odgovore. Uglavnom, ne bi se prepustili lisici već bi se izborili za svoju slobodu. Jedna djevojčica je izjavila da bi uplašila lisicu.

Odgojiteljica: Kako je Tončić preplašio lisicu?

Djeca: Zakukurikao je!!! Kukurikuuu, ovako.

Odgojiteljica: Kako je lisica reagirala? Što je napravila?

Djeca: Svi u isti glas; pobjegla je! I bojala se.

Odgojiteljica: (Okrećem zadnju stranicu), što se ovdje dogodilo?

Djeca: Dječak odgovara; Tončić je dobio piliće (na ilustriranoj stranici je Tončić odrastao a pored njega su ilustrirana dva pilića), i postao je velik, dodaje drugi dječak.

Odgojiteljica: To su mu prijatelji. Što vidite na ovoj zadnjoj stranici slikovnice?

Djeca: Svi u glas; pijetao je postao! Narastao je.

Odgojiteljica: I je li to još uvijek Tončić Petešić?

Djeca: Svi u isti glas; nije!

Odgojiteljica: Kako se sada zove kada je ovako odrastao?

Djeca: Svi u isti glas uz pomoć odgojiteljice odgovaraju; Tone Peteh.

Odgojiteljica: Otvaram prednju stranicu slikovnice i pitam djecu je li Tončić Petešić ovdje znao kukurikati?

Djeca: Svi u isti glas; neeee!

Odgojiteljica: Otvaram zadnju stranicu i pitam djecu zna li Tone Peteh kukurikati?

Djeca: Svi u isti glas; daaaaa!

Odgojiteljica: Kako se sada glasa Tone Peteh?

Djeca: Svi u isti glas; kukurikuuuuu, kukurikuuuu.

Odgojiteljica: Je li vam se svidjela ova slikovnica?

Djeca: Svi u isti glas; daaaa.

Naposljetku se s djecom razgovaralo o pouci. O pouci u smislu jesu li shvatili koju pouku ima ova priča?. Vrlo je važno da djeca uz pomoć odgojitelja shvate koja je pouka, da je razumiju i otkriju. Nadalje, važno je bilo da se zajednički dođe do saznanja kakvi su likovi u toj priči, odnosno koje su njihove dobre a koje loše osobine i karakteristike. Cilj je da dođemo do zaključka kakav je Tončić; *Tončić je dobar, razigran, ima puno prijatelja, pomalo divlji i nestašan. Nije slušao oca ali je na kraju uz pomoć njegovog savjeta otjerao lisicu. Kada je odrastao bio je jak i hrabar.* Također želimo zaključiti kakva je lisica; *lisica je lukava, odvažna, neustrašiva, važna. Htjela je nasamariti Tončića ali se na kraju uplašila i pobjegla.* Nadalje, želimo spoznati i kakav je otac Zvane Peteh; *Zvane Peteh kao i svaki otac brine o svom sinu, daje mu savjete, mudar je, hrabar, jak i velik.*

U daljnjem razgovoru o tekstu, djecu se poticalo da pronađu sličnu situaciju iz slikovnice te ju usporede sa situacijom iz stvarnog života ili iz vlastitog iskustva. Dobro bi bilo da usporede određenu situaciju iz vrtića uz pitanje - što smo mogli drugačije napraviti? Pri spomenu predstave na istoimenu slikovnicu djeca pozitivno reagiraju te navode kakve sve lutke mogu napraviti. Jedan dječak govori da možemo od čarapa napraviti lutke. Drugi da možemo napraviti lutke sa ručkom, asocirajući na štapne lutke.

Drugi dio metodičke obrade slikovnice *Tončić Petešić* odnosio se na likovnu aktivnost. Djeci su ponuđeni bijeli papiri i olovke u boji. Crtali su ono što su oni sami

doživjeli slušajući tekst i gledajući ilustracije u slikovnici. Nastali su vrlo zanimljivi crteži koji se mogu vidjeti u priložima.

Slika 13: Crteži djece u dobi od 3 do 7 godina

Treći dio metodičke obrade slikovnice *Tončić Petešić*, koji se odnosi na dramaturgiju teksta, mogao bi se provesti sljedeći dan ili za nekoliko dana a u svim segmentima sadržavala bi sadržaje iz navedene slikovnice. Prije same dramaturgije potrebno je s djecom izraditi lutke, scenu, kazalište, osmisliti što je sve potrebno za realizaciju dramske igre. Kartoni i kutije koje će oslikati djeca mogu poslužiti za izradu lutkarskog kazališta, a razne tkanine, štapovi i kuhače za izradu lutke. Potrebno je samo malo mašte, kreativnosti i suradnje. Moguće je s djecom na temu slikovnice napraviti i poticaje koje bi djeci bile ponuđene tokom boravka u skupini (memory kartice s motivima iz slikovnice, razne lutke koje bi izradila djeca uz pomoć odgojitelja, društvene igre, izrada kokošinjca, farme, razne igre i sl.). Sve se radi u suradnji s djecom, njihovim željama i interesima. Crteže koji su prethodno nacrtala djeca mogu poslužiti za izradu vlastite slikovnice koje će oni sami prepričavati i tako razvijati govorno izražavanje, prepričavanje, pamćenje, suradnju i kreativnost, te si time stvaraju kvalitetne temelje za dramaturgiju određenog književnog djela.

Prije same dramaturgije slikovnice *Tončić Petešić*, vrlo je bitno prilagoditi i osigurati prostor kako bi se djeca mogla neometano kretati, nakon čega se može krenuti u realizaciju scene za izvedbu dramske igre. Sama aktivnost sastoji se od tri djela: uvodnog, glavnog i završnog gdje će odgojitelji refleksijom i evaluacijom dobiti uvid o samoj aktivnosti ali i upoznati svako dijete ponaosob u nekoj novoj situaciji.

Uvodni dio odnosi se na igru koja je svakom djetetu bliska te može i ne mora biti povezana sa glavnom aktivnosti tj. dramskom igrom, a sam cilj igre je potaknuti i motivirati dijete na ono što slijedi. Prije početka igre potrebno je djecu osloboditi straha od greške te objasniti im da svatko ima pravo na grešku te da se na greškama uči. Važno ih je osvijestiti da su u igri svi ravnopravni i jednako važni. Jedino na taj način svi će rado sudjelovati te će biti manje riječi poput; ne mogu, neću, ne znam i sl. Nakon što smo djeci objasnili njihovu važnost u realizaciji dramske igre, potrebno je jasno odrediti pravila igre, njezin cilj i svrhu, moraju biti razjašnjene nejasnoće kako se igra ne bi morala prekidati (Lugomer, 2000-2001: 1). Pravila vrijede i za odgojitelja koji je u igri kao igrač ili kao neutralni promatrač.

Primjer koji se može koristiti u ovoj aktivnosti je igra *vidim ali šutim*. Potrebno je izabrati jedno dijete koje će uzeti jedan predmet koji je poznat svima (npr. lopticu). Brojalicom biramo tko će biti u navedenoj ulozi. U prostoriji ostaje samo izabrano dijete te navedeni predmet postavlja na vidljivo mjesto. Na znak svi ulaze u prostoriju i pogledom traže predmet a kada ga ugledaju moraju sjesti na pod bez da otkriju gdje se predmet nalazi. Cilj ove igre je kontrola mimike lica, emocija i pokreta tijela. Ukoliko želimo da igra bude povezana s dramskom igrom onda možemo kao predmet uzeti nešto slično jajetu. Izabrano dijete može glumiti pijetla te kukurikati kao znak da je predmet postavljen. Druga djeca mogu ući u prostoriju oponašajući kretnje ili glasanje kokoši. Igra traje od 5 do 10 minuta.

U glavnu aktivnost uključuju se sva djeca koja na scenu postavljaju već pripremljene predmete. Postavlja se konop koji je zavezan uzduž prostorije preko kojeg je prebačena oslikana tkanina. Tkaninu su djeca prethodno obojala i oslikala temperama. Na jednoj strani je oslikana u cilju prikaza dana a na drugoj u cilju prikaza noći. U prostoriji su postavljeni veliki suncokreti. Za izradu suncokreta korištene su grane i izrezani kartoni u obliku latica, koji su povezani ljepilom tvorili veliki suncokret. Suncokreti su postavljeni u oslikane vaze. Po prostoriji je raspoređena slama na kojoj će sjediti djeca a nabavljena u suradnji s roditeljima. Nasred prostorije nalazi se jedan stol prekriven bijelom tkaninom koju su djeca oslikala temperama. Tkanina se proteže po cijeloj dužini i širini stola te ga cijelog pokriva, a na vrhu stola stavljena je slama radi ugođaja kojeg sama slama daje. Na tom mjestu će djeca lutkari odigrati svoje uloge. Uloge se dijele dogovorom ili brojalicom. Lutke koje su izradila djeca zajedno s odgojiteljima, izrađene su pomoću štapa, loptice od stiropora, ljepila, kartona u boji te tkanine.

Jedno dijete glumi s lutkom Tončića Petešića, drugo dijete glumi s lutkom Zvanu Peteha a treće dijete glumi s lutkom Lisicu Belicu, ostala djeca zajedno s njima sudjeluju u realizaciji prilagođenog teksta i pokreta istovremeno. Odgojitelj svira na klaviru uvodni i završni dio. Prije same realizacije dramskog teksta odgojitelj se mora dobro pripremiti kako bi djeci što kvalitetnije uspio prezentirati svijet u koji ih uvodi.

Okvirna verzija dramske igre *Tončić Petešić* na čakavskom narječju preuzeta sa cd-a audio-snimke lutkarske predstave koju su ostvarili učenici Lutkarske družine OŠ Viktora Cara Emina Lovran, Područna škola *Eugen Kumičić* Mošćenička Draga te doradena za rani i predškolski odgoj i obrazovanje, dob djece od 3 do 6 godina.

✚ Odgojitelj - svira na klaviru melodiju koja je primjerena za čakavsko područje.

Sva djeca dolaze na scenu. Zauzimaju svoja mjesta. Lutkari su sakriveni iza stola. Izlaze samo u trenutku kada je njihov red za dramatizaciju. Ostala djeca raspoređena su po prostoriji sjedeći na slami koja je raspoređena po podu.

- ✚ 1. dječak - glasa se kao kokoš (samo zvukom) (sjedi na podu)
- ✚ 2. dječak - glasa se kao pijetao - kukurikuuuu (sjedi na podu)
- ✚ Lutkar (dječak) Tončić Petešić - izlazi sa lutkom na stol te započinje svoj tekst manipulirajući svojom lutkom;

Tončić Petešić

bil je otročić.

Vesel i div,

baštardi

tić.

- ✚ 1. dječak - glasa se kao kokoš (samo zvukom) (sjedi na podu)
- ✚ 2. dječak - glasa se kao pijetao - kukurikuuuu...(sjedi na podu)
- ✚ 1. djevojčica u ulozi naratora - ustaje i dramatizira tekst a između svakog stiha glasa se 1. i 2. dječak. Kako djevojčica govori tekst tako lutkar manipulira s Tončićem.

Igral se j',

- + 1. dječak - glasa se kao kokoš (samo zvukom) (sjedi na podu)
- + 2. dječak - glasa se kao pijetao - kukurikuuuu...(sjedi na podu)

skakal.

- + 1. dječak - glasa se kao kokoš (samo zvukom) (sjedi na podu)
- + 2. dječak - glasa se kao pijetao - kukurikuuuu...(sjedi na podu)

Z drugemi

petešići

- + 1. dječak - glasa se kao kokoš (samo zvukom) (sjedi na podu)
- + 2. dječak - glasa se kao pijetao - kukurikuuuu...(sjedi na podu)

smel se,

- + Sva djeca u isti glas se smiju - hahahahahahaha (trajanje 3 sek.)

ćakulal.

- + Sva djeca u isti glas žubore te međusobno pričaju (trajanje 3 sek.)
- + 1. dječak - glasa se kao kokoš (samo zvukom) (sjedi na podu)
- + 2. dječak - glasa se kao pijetao - kukurikuuuu...(sjedi na podu)

Ma još je premići bil.

I ni znal

kako bi zaspraven

- + Sva djeca govore tekst u isti glas;

kot veli peteh

zakukurikal.

Izlazi lutkar sa „Zvanetom Petehom“ i pruružuje se lutkaru s „Tončićem Petešićem“.

- + 2. djevojčica u ulozi naratora - ustaje i dramatizira tekst a između svakog stiha glasa se 1. i 2. dječak. Kako djevojčica govori tekst tako lutkari manipuliraju s svojim lutkama u ulozi Tončića Petešića i Zvane Peteha.

Njegov otac,

Zvane peteh

mu j' špjegal:

- ✚ Lutkar sa lutkom „Zvane Peteh“ - (obraća se Tončiću);

*Tončić,
lepi moj otročić!
Komać si minji
petešić.
Kada kukuriče peteh,
to ni za smeh.
Čuvaj se lesice Belice
šegave meštrice.
Ako ti blizu pride
i te ćapa:
opri usta i zakriči jako:*

- ✚ Sva djeca u ritmu pjevaju ovaj dio teksta (Lutkari manipuliraju lutkama)

*Kukurikuuuu...
Peteh teče v Riku
Kukurikuuuu, kukurikuuu,
A kokoša va goru
po zelenu loboduuuu...
koko daaaa - koko daaaa
kako ja.*

Lutkar sa lutkom „Zvane Petehom“ odlazi ispod stola

- ✚ 3. djevojčica u ulozi naratora - ustaje i dramatizira tekst, kada završi vraća se natrag u sjedeći položaj, (lutkar s manipulira „Tončićem“):

*Tončić Petešić
Po celi dan
va dvorišće
se je
igral.*

✚ 1. i 2. dječak kokodaču i kukuriču zajedno: koko daaa, kukurikuuu (ponavljaju tri puta)

✚ 4. djevojčica u ulozi naratora, ustaje i dramatizira tekst, kada završi vraća se natrag u sjedeći položaj, (lutkar manipulira „Tončićem“);

*I kada j'
škuro padalo
i zvezdi se palile,
Tončić još ni doma prišal.*

Mijenja se bijela plahta i postavlja se tamni dio podloge u cilju prikaza noći.

✚ 5. djevojčica u ulozi naratora, ustaje i dramatizira tekst, kada završi vraća se natrag u sjedeći položaj;

*Onde na belen putiće
ki peje va šumicu
zdola zvezdic*

✚ Sva djeca govore u isti glas;

*sam je
ostal.*

✚ 6. djevojčica u ulozi naratora, ustaje i dramatizira tekst, kada završi vraća se natrag u sjedeći položaj.

Na scenu dolazi lutkar sa „Lisicom Belicom“ te manipulira njome oko „Tončića“. Ovdje se u govoru teksta izmjenjuju dječaci i djevojčice. Djeca koja su u ulozi naratora zauzimaju stojeći položaj.

✚ Djevojčica - u ulozi naratora dramatizira tekst, (lutkari manipuliraju lutkama, Tončićem i lisicom)

*A lesica Belica
šegava meštrica*

✚ Djevojčica - u ulozi naratora dramatizira tekst, (lutkari manipuliraju lutkama, Tončićem i lisicom)

stiha se j' došujala.

I okol brižnega

- + Sva djeca govore u isti glas;

Tončića

obletala

- + Dječak - u ulozi naratora dramtizira tekst;

Zajikon lašne usta

(proizvodi zvuk oblizivanja usta)

- + Djevojčica - u ulozi naratora dramtizira tekst;

oblizala:

- + Lutkar sa lutkom „Lesicom Belicom“ dramtizira tekst (lutkar je djevojčica);

Tooončić,

v usteh mojih

tepli

kušćić.

Bin te rada va šumu h mane pejala.

U ovom dijelu također se izmjenjuju djevojčice i dječaci u ulozi naratora dok lutkari manipuliraju svojim lutkama. Svi naratori ustaju i na taj način dramtiziraju tekst.

- + Djevojčica u ulozi naratora dramtizira tekst;

Brižan Tončić Petešić,

divi frkalasti

otročić!

- + Dječak u ulozi naratora dramtizira tekst;

Va peste od lesice

požubrani

tić.

- + Dječak u ulozi naratora dramtizira tekst;

Ča češ, sada

storit?

Kako češ, bružan,

lesicu

rešit?

+ Sva djeca u isti glas proizvode zvuk straha (traje nekoliko trenutaka).

+ Djevojčica u ulozi naratora dramatizira tekst;

Od velega

straha

(uzdah sva djeca)

ostal je prez zraka

(uzdah sva djeca)

+ Dječak u ulozi naratora dramatizira tekst;

A srce mu j'

skakalo

(lupne nogom o pod tri puta prikazujući skakanje srce).

+ Djevojčica u ulozi naratora dramatizira tekst;

Za se ni od straha

znalo.

Pak je onput

+ Svi u isti glas;

z sega glasa

zakričal:

+ Sva djeca u ritmu pjevaju ovaj dio teksta (Lutkari manipuliraju lutkama)

Kukurikuuuu...

Peteh teče v Riku

Kukurikuuuu, kukurikuuu,

A kokoša va goru

*po zelenu loboduuuu...
koko daaaa - koko daaaa
kako ja.*

- + Dječak u ulozi naratora dramatizira tekst;

*Lesica Belica
se j'
od straha
znemila.*

- + Djevojčica i dječak izmjenjuju se u ulozi naratora te dramatiziraju svatko svoj tekst do interpunkcije (.). Prva tekst započinje djevojčica;

*Videla j':
to ni već Tončić petečić
va njezinen štumike slatki kuščić.
Nego
Tone peteh (svi u isti glas)
i ni za smeh.
Va šumu j'
pobegla.
Va črnu škuju
se j'
skrila.
Onde j' ostala,
i dobra bila.*

- + Sva djeca u isti glas dramatiziraju tekst;

*Mići
petešići
na mire
pustila.*

- ✚ U ulozi naratora izmjenjuju se dječaci i djevojčice (svatko dramatizira po dva stiha dok pojedine riječi izgovaraju svi u isti glas) - izgovoreni tekst biti će napisan podebljanim slovima (bold);

A od Tončića

petešića

zirasal

*je **Tone peteh.***

Velik i lep

kot otročji

smeh.

Pak njegova štorija

nek bu za seh

Da more biti saki

kuraj

i jak.

Petešić

al

peteh,

pravi junak.

- ✚ Odgojitelj - svira na klaviru melodiju koja je primjerena za čakavsko područje..

Nakon provedene dramske igre, slijedi završna aktivnost koja uključuje provođenje analize kako bi djeca osvijestila nove spoznaje te kako bi imala priliku izreći svoje doživljaje, osobne komentare i impresije. Također, analizom se ne procjenjuju glumačke sposobnosti djece od strane odgojitelja te se bilo kakav razgovor, koji vodi ka tom smjeru, ne smije dopustiti. Nadalje, dobro je s djecom prije postavljanja pitanja napraviti vježbe dubokog disanja, opuštanja i istežanja kako bi se pripremila za opuštanje i razgovor kojim odgojitelj zaokružuje priču o *Tončiću Petešiću*.

Za kraj je potrebno naglasiti da se dramska igra može ponavljati koliko god puta to djeca žele i imaju interesa za nju te po potrebi moguće je mijenjati uloge, detalje, tekst, lutke i dr. Također ju je moguće, u dogovoru s djecom uklopiti u završno

druženje djece, roditelja i odgojitelja te samim time roditelji mogu dobiti uvid što se i na koji način u dječjem vrtiću radi.

Za kraj, važno je naglasiti da se sve provodi kroz igru te u skladu s dječjim željama, interesima i razvojnim mogućnostima. Potrebno je uključiti svu djecu u dramsku igru jer svako dijete ima pravo sudjelovati, prateći pritom njihove sugestije, ideje i uvažavajući njihovu kreativnost i dječju maštu.

ZAKLJUČAK

Slikovnica predstavlja prvu knjigu s kojom se dijete, još od najranije dobi susreće. Dijete odmah po rođenju, slušajući i gledajući, upija poticaje iz okoline te time razvija svoja osjetila, emocije a kasnije i govor. U komunikaciji sa svojim roditeljima i okolinom ono promatra, uči, razvija se, usvaja jezik i razvija govor. Nakon što dijete usvoji govorne vještine, ono počinje učiti slova, ta slova pretvara u riječi a riječi u rečenice, da bi zatim dijete usvajanjem navedenih vještina postalo sposobno za samostalno čitanje. U modernom vremenu pojavom moderne tehnologije sve se više

gubi značaj vlastitog jezika, dijalekta, običaja i tradicije. Gube se stare riječi, dijalekt se rabi sve manje, običaji postaju dio prošlosti a tradicija izumire. Kako bismo očuvali sve navedeno, potrebno je djecu podučiti i upoznati s posebnostima njihova zavičaja a samim time i zavičajnog govora.

Upravo slikovnica *Tončić Petešić*, autorice Vjekoslave Jurdane, pisana na čakavskom narječju, točnije na liburnijskom ekavskom dijalektu, odličan je primjer književnog djela koje se može ponuditi djeci predškolske i rane školske dobi. Djeci je vrlo zanimljiva i govorno razumljiva a ilustracija vjerno prati tekst čime djetetu pruža više mogućnosti u vidu kreativnog izražavanja. Također, priča o jednom pjetliću nosi snažnu pouku koju je vrlo važno prenijeti djeci na kvalitetan način, razumljiv dobi djeteta kojem se djelo interpretira. Stoga je vrlo važno da odgojitelji uz roditelje, djeci ponude različita književna djela kako bi im omogućili da otkrivaju i spoznaju sebe i svijet oko sebe. Slikovnica *Tončić Petešić*, priča je u stihovima s elementima lirske poezije koja se može interpretirati na različite načine. Stoga, osim slušajući je i čitajući, može se obraditi i kroz dramsku igru koja je toliko svojstvena djeci a opet, ukoliko je izostavimo oduzimamo djeci mogućnost da izraze sebe, da stvore zajedništvo jedni s drugima a prije svega djeci oduzimamo igru koja je njima toliko prirodna i vrlo bitna sastavnica odrastanja.

Nedvojbeno se može zaključiti da je slikovnica *Tončić Petešić* doživjela veliki uspjeh, kako kod djece tako i kod odraslih, možda iz razloga što autorica vjerno prenosi zavičaj i čakavsko narječje kroz priču o malom pijetlu *Tončiću* koji prolazi kroz faze odrastanja i traženja samoga sebe. Možda iz razloga što smo se svi ponekad, tijekom odrastanja našli u situacijama kao Tončić, pa se stoga možemo poistovjetiti s njime. Upravo zato što je ova slikovnica vrlo uspješan spoj teksta i ilustracije, zanimljiva je, privlačna, ugodna za čitanje i gledanje. Kao takva, slikovnica *Tončić Petešić* nudi mogućnosti za nove, svježije invencije u dramskom odgoju s djecom, jednostavno a opet dovoljno kompleksno da se na temu slikovnice osmisli i realizira cijela lutkarska predstava. Kako god objasnili teoriju uspješnosti slikovnice *Tončić Petešić*, autorice Vjekoslave Jurdane i ilustratora Radovana Kunića, moramo priznati da je navedena slikovnica, napisana na čakavskom narječju, odličan primjer književnog djela koji se može primijeniti u radu s djecom predškolske i rane školske dobi.

SAŽETAK

U ovom diplomskom radu, radi kvalitetne primjene u radu s djecom kroz razne oblike i metode rada, odabrana je slikovnica *Tončić Petešić*, autorice Vjekoslave Jurdane, znanstvenice s pulskog Sveučilišta Jurja Dobrile te ilustratora Radovana Kunića.

Prvi dio diplomskog rada odnosi se na slikovnicu kao glavnu vrstu dječje književnosti, u kojoj je detaljnije objašnjena sama definicija dječje književnosti a samim time i što slikovnica kao takva predstavlja za dijete. U drugom djelu predstavljena je slikovnica *Tončić Petešić*, tj. predstavlja se njegov put u stvarnome svijetu. Poblježe je opisan sam put nastanka slikovnice kao i ono što ta slikovnica

predstavlja. Također prikazan je opus autorice istoimene slikovnice, Vjekoslave Jurdane. U kratkim crtama predstavljeni su suradnici koji su zajedno sa autoricom radili na „oživljavanju“ slikovnice kroz kazališne daske. Nadalje, treći dio odnosi se na samu analizu *Tončića Petešića*, slikovnice napisane na čakavskom narječju. Uz analizu prikazani su konkretni primjeri iz istoimene slikovnice. U četvrtom djelu diplomskog rada prikazana je govorna interpretacija slikovnice na čakavskom narječju te su prema knjizi Ivanke Kunić (1990) dane smjernice za govornu interpretaciju književnog djela. Također u sklopu interpretacije slikovnice *Tončić Petešić*, preuzet je internetski članak u kojem su prikazani dojmovi učenika Osnovne škole Veli Vrh u Puli prilikom prezentiranja navedene slikovnice od strane izv. prof. dr. sc. Vjekoslave Jurdane. Peti dio diplomskog rada tiče se same dramatizacije slikovnice *Tončić Petešić*. S obzirom da je slikovnica, kao što je navedeno, prikazana i na kazališnim daskama, dane su najave i recenzije predstave te je sve u radu ukratko i opisano. Nadalje, u dječjem vrtiću Kućica od licitra u Puli provedena je govorna interpretacije slikovnice *Tončić Petešić* te je pobliže opisana sama realizacija a sve je potkrijepljeno riječima djece kao i njihovim crtežima.

Ključne riječi: slikovnica *Tončić Petešić*, dječja književnost, analiza književnog djela, govorna interpretacija, dramatizacija.

SUMMARY

In this diploma thesis for better quality application in working with children through various forms and methods of work, the picture book *Tonchy the Little Chick*, authored by Vjekoslava Jurdana, scientist from the University of Pula Jurja Dobrila, and illustrator Radovan Kunić, was selected.

The first part of the thesis refers to the picture book as the main type of children's literature, in which the very definition of children's literature is explained in more detail, and therefore what the picture book represents for the child. In the second part is presented the picture book of *Tonchy the Little Chick*, like presenting child's path in the real world. The creation of the picture book is described in more detail, as well as

what the picture book represents. Also is shown the work-opus of the author Vjekoslava Jurdana for the same picture book. All the collaborators are presented who worked together with the author on the "revival" of the picture book through the theatre scenes. Furthermore, the third part refers to the analysis of *Tonchy the Little Chick* for the same picture book written in the chakavian dialect. Along with the analysis concrete examples are shown from the picture book. In the fourth part of the thesis, the verbal interpretation of the picture book in the chakavian dialect is shown and according to Ivanka Kunić's book (1990) are given guidelines for speaking interpretation for literary work. Also as part of the interpretation of the *Tonchy the Little Chick* picture book an online article was downloaded, is a presentation from professor Vjekoslava Jurdana which contain an impressions of the elementary school students from the *Veli Vrh* Elementary School in Pula. The fifth part of the thesis concerns the actual dramatization of the *Tonchy the Little Chick* picture book. Given that the picture book as mentioned was also shown on the theatres repertoire, announcements and reviews of the play have been given, and everything in this work was briefly described. Furthermore in the kindergarten *Kućica od licitara* from Pula, a spoken interpretation of the picture book *Tonchy the Little Chick* was conducted, and the realization itself was described in more detail and everything was followed by the words of the children and their drawings.

Keywords: picture book *Tonchy the Little Chick*, children's literature, analysis of a literary work, verbal interpretation, dramatization.

LITERATURA

Knjige:

1. Jurdana, V. (2017.) *Tončić Petešić*, Viškovo - Rijeka - Lovran: Ustanova „Ivan Matetić Ronjgov“, Naklada Kvarner, Katedra Čakavskog sabora Lovran.
2. Jurdana, V. (2015.) *Igri, Mala zavičajna čitanka (s primjerima iz čakavske poezije Drage Gervaisa)*, Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli - Ustanova „Ivan Matetić Ronjgov“.
3. Hameršak, M. Zima, D. (2015.) *Uvod u dječju književnost*, Zagreb: Leykam International d.o.o.

4. Zalar, D., Kovač-Prugovečki, S., Zalar, Z. (2009.) *Slikovnica i dijete, Krićka i metodička bilježnica 1 i 2*, Zagreb: Golden marketing - Tehnička knjiga.
5. Crnković, M. (1986.) *Dječja književnost*, Zagreb: Školska knjiga.
6. Zelenika, R. (2000.) *Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela*, Rijeka: Ekonomski fakultet u Rijeci.
7. Oraić-Tolić, D. (2011.) *Akademsko pismo*, Zagreb: Naklada Ijevak.
8. Anić, V. (1998.) *Riječnik hrvatskog jezika*, Zagreb: Novi liber.
9. Hranjec, S. (2006.) *Pregled hrvatske dječje književnosti*, Zagreb: Školska knjiga.
10. Kunić, I. (1990.) *Kultura dječjeg govornog i scenskog stvaralaštva: iz prakse za praksu*, Zagreb: Školska knjiga.
11. Novak, N. (1980.) *Govorna interpretacija umjetničkog teksta*, Zagreb: Školska knjiga.
12. Skok, J. (1979.) *Govorna interpretacija pjesničkih tekstova*, U: Skok, Joža, Zbornik recitacija, Zagreb: Školska knjiga.
13. Bouša, D. (2009.) *Priručnik za interpretaciju poezije s pojmovnikom*, Zagreb: Školska knjiga.
14. Petrović-Sočo, B. (1997.) *Dijete, odgajatelj i slikovnica: akcijsko istraživanje*, Zagreb: Alinea.
15. Javor, R. (2000.) *Kakva je knjiga slikovnica?*, Zagreb: zbornik knjižnice grada Zagreba, Hrvatski centar za dječju knjigu, Hrvatska Sekcija.

Znanstveni rad:

1. Martinović, I. Stričević, I. (2011.) *Slikovnica: prvi strukturirani čitateljski materijal namijenjen djeci*, Libellarium [Online] str. 39 - 63.

Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/136168>[Pristupljeno: 25. srpnja 2023.]

Članak:

1. Lugomer, V. (2000./2001.) *Dramski odgoj u nastavi*, Školske novine [Online]

Dostupno na: <http://www.hcdo.hr/knjiznica/strucni-clanci/valentina-kamber-dramski-odgoj-u-nastavi/> [Pristupljeno: 13. kolovoza 2023.]

2. Osnovna škola Veli Vrh u Puli (2023.) *Književni susret prvašića i Tončića Petešića*

[Online] Dostupno na: http://os-veli-vrh-pu.skole.hr/?news_id=2463/

[Pristupljeno: 16. kolovoza 2023.]

3. GKL u Rijeci (2023.) Balen-Spinčić, V., *Uoči predpremijere i premijere predstave Tončić Petešić* [Online]

Dostupno na: <https://www.gkl-rijeka.hr/index.php/toncic-petesic/>

[Pristupljeno: 16. kolovoza 2023.]

4. Novi list (2023.) Katarina B., *Tončić Petešić: Nova premijera u Gradskom kazalištu lutaka Rijeka* [Online]

Dostupno na: <https://www.novolist.hr/ostalo/kultura/kazaliste/toncic-petesic-nova-premijera-u-gradskom-kazalistu-lutaka-rijeka/>

[Pristupljeno: 18. kolovoza 2023.]

5. Puduckun net (2023.) Nikola C., *Tončić Petešić oduševio mališane na kastavskoj Crekvini* [Online]

Dostupno na: <https://poduckun.net/kronika/foto-toncic-petesic-odusevio-malisane-na-kastavskoj-crekvini>

[Pristupljeno: 18. kolovoza 2023.]

6. Sveučilište Jurja Dobrile u Puli (2023.) Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti, *O predstavi Tončić Petešić* [Online]

Dostupno na: <https://fooz.unipu.hr/fooz/novosti?@=2ffib>

[Pristupljeno: 19. kolovoza 2023.]

POPIS FOTOGRAFIJA

Slika 1. Ulomak iz slikovnice *Tončić Petešić*. Izvor: autorica rada

Slika 2. Zajednička fotografija prvašića OŠ Veli Vrh u Puli i autorice Vjekoslave Jurdane. Izvor: http://os-veli-vrh-pu.skole.hr/?news_id=2463/ , preuzeto 16. kolovoza 2023.

Slike 3. i 4. Crteži prvašića na temu slikovnice *Tončić Petešić*.

Izvor: http://os-veli-vrh-pu.skole.hr/?news_id=2463/ , preuzeto 16. kolovoza 2023.

Slike od 5. do 12. slike s premijere predstave *Tončić Petešić*.

Izvor: <https://www.gkl-rijeka.hr/index.php/toncic-petesic/> , preuzeto 16. kolovoza 2023.

Slika 13. Crteži djece u dobi od 3 do 7 godina. Izvor: autorica rada.